

SATVERSMES TIESAS KOLĒĢIJA

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV-1010. Tālrunis: 67830735, 67210274. E-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

LĒMUMS PAR ATTEIKŠANOS IEROSINĀT LIETU

Rīgā

2025. gada 23. jūlijā

Satversmes tiesas 1. kolēģija šādā sastāvā: kolēģijas priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Veronika Krūmiņa un Juris Juriss,

kolēģijas sēdē izskatījusi Senāta (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) pieteikumu par lietas ierosināšanu (ieteikums Nr. 127/2025),

konstatēja:

1. Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu atzīt Ministru kabineta 2002. gada 23. aprīļa noteikumu Nr. 165 „Apdrošināšanas periodu pierādīšanas, aprēķināšanas un uzskaites kārtība” (turpmāk – Noteikumi Nr. 165) 20.1. apakšpunkta vārdus „ievērojot darba tiesisko attiecību nodibināšanas brīdī spēkā esošajos normatīvajos aktos noteikto darba tiesisko attiecību nodibināšanas minimālo vecumu” (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam.

2. Apstrīdētā norma noteic, ka darbu iestādēs, organizācijās un uzņēmumos pierāda, pamatojoties uz dokumentiem, kuri norādīti šo noteikumu 5.1., 5.3., 5.6., 5.7. un 5.29. apakšpunktā, ievērojot darba tiesisko attiecību nodibināšanas brīdī

spēkā esošajos normatīvajos aktos noteikto darba attiecību nodibināšanas minimālo vecumu.

3. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 20. panta piektajai daļai, lemjot par to, vai uz saņemtā pieteikuma pamata ir ierosināma lieta, kolēģija vērtē, vai:

- 1) lieta ir piekritīga Satversmes tiesai;
- 2) iesniedzējs ir tiesīgs iesniegt pieteikumu;
- 3) pieteikums atbilst Satversmes tiesas likuma 18.–19.³ panta prasībām;
- 4) pieteikums nav iesniegts par jau izspriestu prasījumu;

5) pieteikumā ietvertais juridiskais prasījums vai faktisko apstākļu izklāsts pēc būtības ir mainījies salīdzinājumā ar iepriekš iesniegto pieteikumu, par kuru lēmusi kolēģija.

4. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu Satversmes tiesa izskata lietas par citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem). Pieteikuma iesniedzējs apstrīd Ministru kabineta noteikumu atbilstību Satversmes normām. Līdz ar to pieteikumā ietvertais prasījums ir piekritīgs Satversmes tiesai.

5. Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 9. punkts noteic, ka tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu ir tiesai, izskatot administratīvo lietu. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punktam pieteikums iesniedzams, ja tiesa, izskatot administratīvo lietu kasācijas kārtībā, uzskata, ka norma, kas administratīvajā tiesas procesā būtu jāpiemēro šajā lietā, neatbilst Satversmei.

Pieteikuma iesniedzēja izskatīšanā kasācijas kārtībā ir administratīvā lieta Nr. A420224821, kas ierosināta pēc personas pieteikuma par labvēlīga administratīvā akta par invaliditātes pensijas pārrēķinu izdošanu, ņemot vērā apdrošināšanas stāža papildināšanu. Pieteikuma iesniedzējs ir atzinis, ka pieteicējas apdrošināšanas stāža noteikšanā ir piemērojama apstrīdētā norma.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam. Pieteikuma iesniedzēja ieskatā likumdevējs nav izpildījis tam no Satversmes 109. panta izrietošo pozitīvo pienākumu gādāt par personas tiesību uz sociālo nodrošinājumu īstenošanu, jo, pieņemot apstrīdēto normu, nav ievērojis tiesiskās vienlīdzības principu. Apstrīdētā norma paredz nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmām personu grupām, proti, personām, kuras nav sasniegušas 15 gadu vecumu un strādājušas iestādēs, organizācijās un uzņēmumos, tostarp padomju saimniecībās, un personām, kuras pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas strādājušas kolhozā.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējs ir tiesīgs iesniegt pieteikumu, ievērojot tam Satversmes tiesas likumā noteiktās prasības.

6. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij ir rīcības brīvība to metožu un mehānismu izvēlē, ar kādiem sociālās tiesības īstenojamas un aizsargājamas (sk. *Satversmes tiesas 2011. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-29-01 14. punktu*). Izvērtējot, vai valsts ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, jāpārbauda, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi (sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2007-13-03 8.4. punktu un 2017. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-11-01 14. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs neapšaubā, ka likumdevējs ir veicis pasākumus personas tiesību uz sociālo nodrošinājumu invaliditātes gadījumā īstenošanai, kā arī vispārīgi ir nodrošinājis šo tiesību īstenošanu vismaz minimālā apmērā. Apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 109. pantam Pieteikuma iesniedzējs saista ar to, ka likumdevējs, veicot pasākumus personas tiesību uz sociālo nodrošinājumu īstenošanai, nav ievērojis tiesiskās vienlīdzības principu. Tāpēc apstrīdētā norma neatbilst arī Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

6.1. Lai noteiktu, vai un kuras personas atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, nepieciešams atrast šīs grupas vienojošo pazīmi (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra sprieduma lietā Nr. 2014-03-01 18. punktu*). Viena kopīga pazīme pati par sevi ne vienmēr var kalpot par pietiekamu argumentu, lai konstatētu, ka divas personu grupas atrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos (sk. *Satversmes tiesas 2013. gada 9. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2012-14-03 17.2. punktu*). Jāvērtē arī tas, vai nepastāv kādi būtiski apsvērumi, kas norāda, ka attiecīgās personu grupas neatrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos (sk. *Satversmes tiesas 2024. gada 20. novembra sprieduma lietā Nr. 2023-43-03 11.1. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos atrodas: 1) personas, kuras nav sasniegušas 15 gadu vecumu un strādājušas iestādēs, organizācijās un uzņēmumos, tostarp padomju saimniecībās; 2) personas, kuras pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas strādājušas kolhozā. Pieteikumā norādīts, ka šo personu grupu vienojošā pazīme ir darbs pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas un nepastāv tādi būtiski apsvērumi, kas minētās personu grupas tomēr atšķirtu un padarītu savstarpēji nesalīdzināmas, jo faktiski veicamais darbs padomju saimniecībās vai kolhozos neatšķīrās.

Tomēr tajā nav rodami apsvērumi par darba tiesisko attiecību formu un nosacījumiem personām, kuras līdz 15 gadu vecuma sasniegšanai strādājušas kolhozā un iestādēs, organizācijās un uzņēmumos, tostarp padomju saimniecībās. Pieteikuma iesniedzējs jau ir atzinis, ka laikā līdz 1991. gadam nodarbinātība kolhozā tika regulēta atsevišķi un atšķirīgi no nodarbinātības iestādēs, organizācijās un uzņēmumos. Proti, kolhoznieku sēta kolhozu tiesībās bija īpašs tiesību subjekts, kura eksistence būtiski bija saistīta ar kolhozu. Taču ne visiem kolhoznieku sētas locekļiem bija jābūt kolhoza biedriem. Pietika, ja vismaz viens ģimenes loceklis bija kolhoza biedrs, lai ģimeni atzītu par kolhoznieka sētu. Gan uz kolhoznieku sētu kopumā, gan uz sētas atsevišķu locekli, kas bija kolhoza biedrs, attiecās kolhoza statūtos noteikti pienākumi, tostarp svarīgākais – darba spējīgo sētas locekļu aktīva piedalīšanās ar savu darbu kolhoza sabiedriskajā saimniecībā. Personas varēja veikt darbu kolhozā kā kolhoznieka sētas loceklis,

piemēram, kolhoza biedra bērni. Darba kolhozā pierādīšanas un apdrošināšanas periodu aprēķināšanas kārtība ir atkarīga no nodarbinātības veida kolhozā (sk. *Senāta 2011. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. A42514608 (SKA-453/2011) 7., 9. – 13. punktu*).

6.2. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām. Personām, kuras nav sasniegušas 15 gadu vecumu un strādājušas kolhozā, saskaņā ar Noteikumu Nr. 165 28.2. apakšpunktu apdrošināšanas stāžā tiek ieskaitīts darbs kolhozā pirms 15 gadu sasniegšanas, ja to apliecina attiecīgi dokumenti. Savukārt personām, kuras nav sasniegušas 15 gadu vecumu un strādājušas iestādēs, organizācijās un uzņēmumos, tostarp padomju saimniecībās, apdrošināšanas stāžā netiek ieskaitīts darbs pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas, jo saskaņā ar apstrīdēto normu tiek ņemts vērā darba tiesisko attiecību nodibināšanas brīdī spēkā esošajos normatīvajos aktos noteiktais darba tiesisko attiecību nodibināšanas minimālais vecums.

Noteikumi Nr. 165 ir izdoti, pamatojoties uz likumu “Par valsts pensijām”. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka likumdevējs likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punktā pats ir noteicis to, kas uzskatāms par apdrošināšanas (darba) periodu, kas tiek ieskaitīts apdrošināšanas stāžā. Savukārt Noteikumos Nr. 165 ietilpst procesuāla rakstura normas, kas tikai precizē likumdevēja piešķirtajā pilnvarojumā noteiktās tiesiskās attiecības, proti, nosaka apdrošināšanas (darba) perioda aprēķināšanas kārtību (sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 20. punktu*).

Atbilstoši likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punktam līdz 1990. gada 31. decembrim apdrošināšanas stāžam ir pielīdzināts darba periods kolhoza biedra statusā no 16 gadu vecuma. Tātad personām, kas bija kolhoza biedri, apdrošināšanas (darba) periods veidojas no 16 gadu vecuma. Tomēr Noteikumu Nr. 165 28.2. apakšpunkts arī paredz, ka personām, kuras strādājušas kolhozā, nebūdamas kolhoza biedri vai nerasniedzot vecumu, kādā varēja kļūt par kolhoza biedru, apdrošināšanas periodu veido faktiski nostrādātais laiks: mēneši, kuros reģistrētas izstrādes dienas vai saņemts atalgojums, vai nostrādāto dienu

skaits gadā. Savukārt, ja persona ir strādājusi uz darba līguma pamata, apdrošināšanas periodu nosaka saskaņā ar apstrīdēto normu tāpat kā personām, kuras strādājušas uzņēmumos, iestādēs un organizācijās. Ņemot vērā to, ka apdrošināšanas (darba) periodu kolhozā regulējums atšķiras, atkarībā no tā, vai persona, kas bijusi nodarbināta kolhozā, bijusi kolhoza biedrs vai strādājusi kolhozā, nebūdama tā biedrs, vai arī bijusi nodarbināta uz darba līguma pamata, pieteikumā nav pamatots, kāpēc visos gadījumos pret personām, kuras strādājušas kolhozā, ir noteikta labvēlīgāka attieksme. Proti, pieteikumā nav ņemts vērā tas, ka Noteikumu Nr. 165 28.2. apakšpunkts attiecas arī uz tādām personām, kurām apdrošināšanas (darba) periodu aprēķina pēc apstrīdētajā normā noteiktā principa.

6.3. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka ar apstrīdēto normu noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa. Proti, nav racionāla un loģiska skaidrojuma likumdevēja lēmumam, kas varētu attaisnot to, ka vienā gadījumā personas veiktais darbs tiek ieskaitīts apdrošināšanas stāžā, savukārt otrā gadījumā – netiek ņemts vērā.

Noskaidrojot, vai tiesību norma nav pretrunā ar tiesiskās vienlīdzības principu, Satversmes tiesa ņem vērā tiesību nozari, kurā ietilpst apstrīdētā norma (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 11. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-08-01 5. punktu*). Tiesību uz sociālo nodrošinājumu pamatā ir valsts pienākums izveidot ilgtspējīgu sociālā nodrošinājuma sistēmu. Likumdevējam speciālā budžeta finansiālās iespējas ir jāsamēro ne tikai ar personas tiesībām sociālajā jomā, bet arī ar nepieciešamību nodrošināt visas sabiedrības labklājību. Atbildība par speciālā budžeta sabalansēšanu un saprātīgu šā budžeta līdzekļu izlietošanu gulstas uz valsti (sk. *Satversmes tiesas 2017. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2016-14-01 19.3. punktu*). Tāpat viens no valsts sociālās apdrošināšanas pamatprincipiem ir solidaritāte starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem (sk. *Satversmes tiesas 2014. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-05-01 15.1 punktu*).

Argumentējot, ka atšķirīgai attieksmei nav leģitīma mērķa, Pieteikuma iesniedzējs ir atsaucies uz Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 26. punktu, norādot, ka ar minēto spriedumu par Satversmei

neatbilstošu atzītā tiesību norma ierobežo Satversmes 109. pantā ietvertās pamattiesības uz sociālo nodrošinājumu, jo liedz apdrošināšanas periodā ieskaitīt faktisko (reālo) darba periodu, kurā persona bija nodarbināta pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas. Tomēr minētie Satversmes tiesas apsvērumi tika attiecināti uz Ministru kabineta pilnvarām šāda ierobežojuma noteikšanā. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka nav pieļaujama personas pamattiesību ierobežošana, atsaucoties uz neskaidru vai pārprotamu likumdevēja pilnvarojumu. Tieši likumdevējs likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. un 2. punktā detalizēti nosaka visus darba un tam pielīdzināmos periodus, bet 2.¹ punktā pilnvaro Ministru kabinetu tikai izstrādāt šo periodu aprēķināšanas, pierādīšanas un uzskaites kārtību (sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 23.2. punktu*).

Kā secināts šā lēmuma 6.1. punktā Pieteikuma iesniedzējs jau iepriekš ir atzinis, ka kolhoznieku sēta kolhozu tiesībās bija īpašs tiesību subjekts, kura eksistence būtiski bija saistīta ar kolhozu, un kas atšķīrās no nodarbinātības iestādēs, organizācijās un uzņēmumos. Ņemot vērā minēto, kā arī Satversmes tiesas judikatūru sociālo tiesību jomā, pieteikumā nav pamatots, kāpēc ar apstrīdēto normu noteiktajai atšķirīgajai attieksmei nav leģitīms mērķis.

Līdz ar to pieteikums par apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam neatbilst Satversmes tiesas likuma 18. panta pirmās daļas 4. punktā noteiktajām prasībām.

Ņemot vērā konstatēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 3. punktu, Satversmes tiesas 1. kolēģija

nolēma:

atteikties ierosināt lietu pēc Senāta pieteikuma (pieteikums Nr. 127/2025).

Lēmums nav pārsūdzams.

Kolēģijas priekšsēdētāja

Irēna Kucina